

МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ

Анварова Муслимахон Лазизбек қизи

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий Университети Юриспруденция таълим йўналиши 2-босқич талабаси: e-mail: anvarova0405@icloud.com phone: +998 (90)157-04-50)

Топилдиев В.Р

Илмий раҳбар:

Аннотация: *Мазкур мақолада масофавий таълим тушунчаси, унинг ҳуқуқий асослари, ривожланиш босқичлари ҳамда замонавий таълим тизимидаги ўрни илмий жиҳатдан таҳлил қилинган. Шунингдек, масофавий таълимнинг афзалликлари, муаммолари ва ривожланиш истиқболлари ёритиб берилган. Муаллиф томонидан мавжуд илмий қарашлар умумлаштирилиб, айрим шахсий хулосалар ҳам илгари сурилган.*

Калит сўзлар: *масофавий таълим, онлайн таълим, АКТ, LMS, таълим ҳуқуқи, рақамлаштириш*

Аннотация: *В данной статье научно анализируются понятие дистанционного образования, его правовые основы, этапы развития, а также его роль в современной системе образования. Кроме того, освещаются преимущества, проблемы и перспективы развития дистанционного обучения. Автор обобщает существующие научные взгляды и выдвигает ряд собственных выводов.*

Ключевые слова: *дистанционное образование, онлайн-обучение, ИКТ, LMS, образовательное право, цифровизация*

Abstract: *This article provides a scientific analysis of the concept of distance education, its legal foundations, stages of development, and its role in the modern education system. It also highlights the advantages, challenges, and future prospects of distance learning. The author summarizes existing scientific views and presents several personal conclusions.*

Keywords: *distance education, online learning, ICT, LMS, education law, digitalization*

Ҳозирги кунда жамиятнинг барча соҳалари каби таълим тизими ҳам жадал суръатларда ўзгариш ва такомиллашув жараёнини бошдан кечирмоқда. ахборот-коммуникация технологияларининг кенг жорий этилиши натижасида таълим олишнинг янги шакллари пайдо бўлди ва улар орасида масофавий таълим алоҳида ўрин эгаллайди.

Масофавий таълим анъанавий ўқитиш усулларини тўлдирувчи эмас, балки замонавий таълим тизимининг мустақил ва муҳим йўналиши сифатида шаклланиб бормоқда. У таълим олувчига вақт ва ҳудудий чекловлардан

мустақил ҳолда билим олиш имконини яратиши билан алоҳида аҳамият касб этади.

Ўзбекистонда ҳам таълим соҳасини рақамлаштириш ва замонавий талабларга мослаштиришга қаратилган ислохотлар доирасида масофавий таълимни ривожлантириш масаласи долзарб йўналишлардан бири сифатида қаралмоқда. Шу боис ушбу таълим шаклининг моҳияти, ҳуқуқий асослари ва ривожланиш тенденцияларини ўрганиш илмий жиҳатдан муҳим ҳисобланади.

Масофавий таълим замонавий ахборот-коммуникация технологиялари асосида ташкил этиладиган таълим шакли бўлиб, унда таълим олувчи ва педагог ўртасидаги ўзаро алоқа тўғридан-тўғри аудиторияда эмас, балки электрон платформалар, интернет тармоқлари ва бошқа рақамли воситалар орқали амалга оширилади. Ушбу тизим таълим жараёнининг географик жиҳатдан чекланмаган ҳолда ташкил этилишини таъминлайди ва ўқувчининг мустақил ўрганиш фаолиятига асосланади.

Ўзбекистон Республикасининг “таълим тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ, масофавий таълим — бу таълим олувчилар томонидан билим, кўникма ва малака интернет ҳамда ахборот технологиялари воситасида масофадан туриб эгалланадиган таълим шакли ҳисобланади³. Бу таъриф масофавий таълимнинг асосий моҳиятини, яъни таълим жараёнининг виртуал муҳитда амалга оширилишини акс эттиради.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 3 октябрдаги 559-сон қарорида масофавий таълимга янада аниқроқ таъриф берилган бўлиб, унга кўра, бу — таълим олувчи ва ўқитувчи ўртасида ахборот-коммуникация технологиялари орқали интерактив мулоқотни таъминловчи ҳамда таълим дастурларини масофадан ўзлаштиришга йўналтирилган таълим шаклидир⁴.

Илмий манбаларда масофавий таълим анъанавий таълим элементлари билан замонавий рақамли технологияларни уйғунлаштирган, таълим олувчининг мустақил ишлаш улуши юқори бўлган, шунингдек, вақт ва макон чекловларидан холи бўлган таълим тизими сифатида талқин этилади⁵. Ушбу ёндашув масофавий таълимнинг фақат техник восита эмас, балки педагогик жараённинг янги модели эканини кўрсатади.

Шу тариқа, масофавий таълим замонавий таълим тизимида муҳим ўрин эгаллаб, таълимнинг очиқлиги, мослашувчанлиги ва индивидуаллашувини таъминловчи инновацион шакл сифатида намоён бўлади.

³Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрдаги “Таълим тўғрисида”ги қонуни. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 12.10.2021 й., 03/21/721/0952-сон)

⁴Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 3 октябрдаги “Олий таълим ташкилотларида масофавий таълим шаклини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 559-сон қарори. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz), 2022 йил 4 октябрь

⁵Масофавий таълим ва педагогик технологиялари бўйича илмий мақолалар.

Масофавий таълим бир кунда пайдо бўлган тизим эмас. У бир нечта тарихий босқичлар орқали шаклланган:

1-босқич: Корреспондент таълим (XIX аср). Бу босқичда таълим почта орқали амалга оширилган. Ўқув материаллари хат орқали юборилган ва жавоблар ҳам шу тарзда қайтарилган.

2-босқич: Радио ва телевидение таълими (XX аср). Технологиялар ривожланиши билан таълим радио ва телевидение орқали тарқатила бошлади. Бу оммавий таълимни таъминлашда муҳим роль ўйнади.

3-босқич: Компьютерлашган таълим (XX аср охири). Компьютерлар пайдо бўлиши масофавий таълимни янги босқичга олиб чиқди. Электрон дарсликлар ва дастурлар ишлаб чиқилди.

4-босқич: Интернет ва онлайн таълим (XXI аср). Ҳозирги босқичда масофавий таълим интернет, LMS платформалар (Moodle, Google Classroom ва бошқалар) орқали амалга оширилмоқда.

5-босқич: Интеллектуал таълим (AI даври). Фикримча, ҳозирги даврни алоҳида босқич сифатида баҳолаш мумкин. Чунки сунъий интеллект, виртуал реаллик каби технологиялар таълим мазмунини тубдан ўзгартирмоқда.

Масофавий таълим замонавий таълим тизимининг энг тез ривожланаётган шакллари билан бири бўлиб, у бир қатор қулайликлар билан бирга муайян чекловларга ҳам эга.

Унинг асосий афзалликларидан бири — вақт ва маконга боғлиқ эмаслиги. Бу эса таълим олувчига исталган жойда ва исталган вақтда билим олиш имконини беради. Шунингдек, масофавий таълим орқали таълим олиш имконияти кенгайди, яъни турли ҳудудлардаги шахслар учун таълимга кириш осонлашади. Айниқса, иш фаолияти билан шуғулланувчилар учун ўқишни меҳнат жараёни билан уйғунлаштириш имконияти муҳим ҳисобланади. Бундан ташқари, ҳар бир талаба ўз суръатида ўқиш имконига эга бўлиб, материалларни индивидуал тарзда ўзлаштиради.

Шу билан бирга, мазкур таълим шаклида айрим камчиликлар ҳам мавжуд. Жумладан, интернет ва техник воситаларга кучли боғлиқлик таълим жараёнини чеклаб қўйиши мумкин. Шунингдек, мустақил ўрганиш кўникмалари етарли даражада шаклланмаган талабалар учун масофавий таълим қийинчилик туғдиради. Жонли мулоқотнинг чекланганлиги эса ўқитувчи ва талаба ўртасидаги бевосита педагогик алоқани сусайтириши мумкин.

Илмий тадқиқотларда қайд этилишича, масофавий таълимнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан таълим олувчининг ички мотивацияси ва ўзини ўзи бошқара олиш қобилиятига боғлиқ ҳисобланади⁶.

Илмий адабиётларда қайд этилишича, масофавий таълимнинг самарадорлиги унинг ташкилий хусусиятлари, технологик имкониятлари ҳамда

⁶ Масофавий таълим ва педагогик технологиялари бўйича илмий мақолалар.

таълим олувчининг мустақил ишлаш кўникмалари билан бевосита боғлиқдир⁷.

Фикримизча, ушбу жиҳатлар масофавий таълимнинг асосий кучли ва заиф томонларини белгилаб беради. Чунки замонавий шароитда билим олиш имкониятлари кенгайган бўлса-да, улардан тўлиқ ва самарали фойдаланиш ҳар бир шахснинг масъулияти ва интизомига бевосита боғлиқдир.

Ўзбекистонда масофавий таълим қуйидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади:

- а) Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (таълим олиш ҳуқуқи)⁸;
- б) “Таълим тўғрисида”ги Қонун (2020);
- в) Вазирлар Маҳкамасининг 559-сон қарори (2022) .

Ушбу қарорга мувофиқ, масофавий таълим замонавий LMS-(Learning Management System) платформалари орқали ташкил этилади, ўқув жараёни давлат таълим стандартлари асосида олиб борилади ҳамда таълим сифатини доимий мониторинг қилиш тизими жорий этилган⁹.

Умуман олганда, мазкур ҳуқуқий нормалар масофавий таълимни мамлакат таълим тизимига изчил ва тизимли равишда жорий этишга хизмат қилади.

Ҳозирги глобаллашув шароитида масофавий таълим таълим тизимининг қўшимча шакли эмас, балки унинг ажралмас ва муҳим қисми сифатида шаклланиб бормоқда. У таълим жараёнини мослашувчан ва барча учун очиқ қилиш имконини беради.

Хорижий мамлакатлар тажрибаси, хусусан Жанубий Корея, Буюк Британия ва бошқа ривожланган давлатлар амалиёти шуни кўрсатадики, масофавий таълим таълим сифатини оширишга, шунингдек, таълим ресурсларидан самарали фойдаланишга хизмат қилади¹⁰. Бу эса таълим тизимининг иқтисодий ва ташкилий жиҳатдан оптималлашувига олиб келади.

Фикримизча, келгусида масофавий таълим анъанавий таълим билан янада чуқур интеграциялашади. Шунингдек, сунъий интеллект ва рақамли технологиялар асосида таълим жараёни индивидуаллаштирилиб, ҳар бир ўқувчининг қобилияти ва суръатига мослаштирилади. Бундан ташқари, глобал таълим платформаларининг кенгайиши орқали халқаро даражада билим алмашинуви янада ривожланади.

Хулоса қилиб айтганда, масофавий таълим замонавий таълим тизимининг муҳим таркибий қисми сифатида шаклланиб бормоқда. Унинг ривожланиши ахборот-коммуникация технологиялари билан узвий боғлиқ бўлиб, таълим олишнинг янги имкониятларини яратади ва таълим жараёнини янада мослашувчан қилади.

⁷Топилдиев В.Р. Масофавий таълим хусусида айрим мулоҳазалар. 2023. Journal of Integrated Education and Research, 2 (2), 51-60 бетлар.

⁸Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.2023.

⁹Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрдаги “Таълим тўғрисида”ги қонуни. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 12.10.2021 й., 03/21/721/0952-сон)

¹⁰ Хорижий мамлакатларда масофавий таълимни ривожлантиришга оид илмий тадқиқотлар ва қиёсий таҳлиллар.

Шу билан бирга, масофавий таълимни самарали жорий этиш ва ривожлантириш учун бир қатор шартлар муҳим ҳисобланади. Жумладан, ахборот инфратузилмасини такомиллаштириш, педагог кадрларни замонавий рақамли технологиялардан фойдаланишга тайёрлаш ҳамда ушбу соҳани тартибга солувчи ҳуқуқий базани янада мустаҳкамлаш зарур.

Муаллиф сифатида айтиш мумкинки, масофавий таълим келажакда таълим тизимининг асосий шаклларида бирига айланиши эҳтимоли юқори бўлиб, у анъанавий таълим билан уйғун ҳолда ривожланиб боради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрдаги “Таълим тўғрисида”ги қонуни. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 12.10.2021 й., 03/21/721/0952-сон)

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 3 октябрдаги “Олий таълим ташкилотларида масофавий таълим шаклини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 559-сон қарори. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz), 2022 йил 4 октябрь

3. Масофавий таълим ва педагогик технологиялари бўйича илмий мақолалар.

4. Масофавий таълим ва педагогик технологиялари бўйича илмий мақолалар.

5. Топилдиев В.Р. Масофавий таълим хусусида айрим мулоҳазалар. 2023. Journal of Integrated Education and Research, 2 (2), 51-60 бетлар.

6. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси .2023. Қонунчилик маълумотлари миллий база, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон.

7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрдаги “Таълим тўғрисида”ги қонуни. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 12.10.2021 й., 03/21/721/0952-сон)

8. Хорижий мамлакатларда масофавий таълимни ривожлантиришга оид илмий тадқиқотлар ва қиёсий таҳлиллар.